

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение

«Средняя общеобразовательная школа № 2 с. Кызыл-Мажалык Барун-Хемчикского кожууна Республики Тыва

Рассмотрена на заседании
Педагогического совета №
от 29.08.2023г

Согласована
заместителем директора по УВР

 /Хомушкы С. В./
от 29.08.2023г.

Утверждена
директор школы
 /Сарыглар Г. Ы./
от 29.08.2023г.

Рабочая программа по родному языку 9 класса

муниципального бюджетного общеобразовательного учреждения

средней общеобразовательной школы №2 с. Кызыл-Мажалык

учителя тувинского языка и литературы Кужутет Анчимаа Алексеевны

на 2023-2024 учебный год

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

Тыва Республиканын ооредилге, эртем яамызынын болгаш Национал школа хогжудер институттун сумелээни тыва дылга ооредилге программазы.

Авторлары: Е.М.Куулар, Т.Б.Оюн, Ч.А.Сарыглар, Л.Х.Ооржак Кызыл, 2023
Ажылчын программаны А.К.Ойдан-оол, Ш.Ч.Сат, Н.Д.Сувандии оларнын 2008 чылда парлатканы “Тыва дыл болгаш харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы” деп ниити өөрөдилге черлериниң 5-11 класстарынга куруне стандарты база ооредилге программасынга даянып бижээн.

9-ку класска тыва дыл эртемнин утказы болгаш тургузуу:

Школага тыва дыл эртемин ооредиринин программасында лексика, фонетика, орфографиморфология, орфография, чугаа кезектери: чуве аттары, демдек ады, синтаксис.

Программаны колдуунда шуушкак принцип езугаар тургускан. Чамдык берге болгаш улуг темаларны, чижээ, лексика, морфология, синтаксис кезектерин чангыс эвес, ангы-ангы класстарга чадаланчак кылдыр ооредири кордунген.

2.Оореникчилернин билиинин деннелинге негелделер

- тыва дыл кырынга бодунун бодалын чугаанын аас болгаш бижимел хевиринге шын, билдингир, чараш, частырыг чок чугаалап билир ужурлуг;
- орфографиянын болгаш пунктуациянын дурумнерин канчаар ажыглаанын графика, орфоэпия, сос тургузуу, сос чогаадылгазытайылбырлап билир;
- ажык болгаш ажык эвес уннерни ылгап билир;
- состернин лексиктиг уткаларынын аайы-биле чангыс болгаш хой, кожурген уткалыг; аразында синоним, антоним, омоним харылзааларлыг деп ылгаары;
- сос тургузуун сайгарып, сос чогаадылганынын кол аргаларын билири;
- чугаа кезектерин танып билир, домакка ролюн тодарадып, морфологтуг сайгарылганы кылып билири;
- чугаа уннерин бижикке шын илередип билири;
- дыннаан чуулунун утказын тода дамыдып билири;
- состу уткалыг кезектерге частырыг чок чарып билири;

- созуглеледин ангы-ангы жанрлары, словарьлыг статьялар, таблицалар болгашсхемалар-биле ажылдап билири;

- билип алган чуулун шын сайгарып, туннелдерни ундурери;

- номнарда болгаш словарьларда бижээн чуулдернин, хайгааралдар туннелинде унуп келген чуулдернин аразында карышкактарны эскерип схемалар-биле ажылдап билири;

- билип алган чуулун шын сайгарып, туннелдерни ундурери;

- номнарда болгаш словарьларда бижээн чуулдернин, хайгааралдар туннелинде унуп келген чуулдернин аразында карышкактарны эскерип схемалар-биле ажылдап билири;

- билип алган чуулун шын сайгарып, туннелдерни ундурери; салдынган айтырыгга шын харыылап билири;

- бодунун бодап турар чуулун бадыткан билири;

- бодунун кылган ажылдарынын туннелдерин коргузуп билири.

3.Тыва дылды өөредиринин сорулгалары ооредиглиг:

- тыва дылдың билиглерин шингээдип алыр, номчаан болгаш дыңнаан чүүлүнүң кол бодалын илередип билир;

- уругларның сөс-домаан байыдар болгаш грамматиканың өске-даа хевирлерин чугаа-домаанга ажыглап шыдаар;

- шингээдип алган аргаларын болгаш билиглерин херек кырында амыдыралга ажыглаары кижизидилгелиг:

- хамааты мөзү-шынар болгаш төрээн чуртунга ынак болурунга кижизидер, төрээн дылынга ынак, төрээн дылын, чүдүлге-сүзүглелин үнелээри дег медресеп билиринге, чугаалажып билиринге болгаш төрээн дылынга даянып тургаш, өске-даа эртемнерни чедишкинниг билип албышаан, долгандыр турар амыдыралболгаш бойдус дугайында билиглерин калбартыр; сайзырадыр:

- угаан-бодалын болгаш дыл-домаан сайзырадыр, медреселдиг, литературлуг дылдың нормаларын ажыглап тургаш, хостуг чугаалажып, бодунун бодалын шын чугаалап билиринге чаңчыктырар;

4.Ооредилге планында тыва дыл эртемнинин туружу болгаш ролю

. Амгы үеде тыва дыл Тыва Республиканың күрүне дылы болбушаан, тыва чоннуң төрөөн дылы бооп чоруур. Өөреникчилерни дылга өөредири оларның долгандыр турар бойдуска болгаш ниитилелге хамаарылгазын база үзелбодалдарын хевирлээр. Оон аңгыда төрөөн дыл эртеми уругларның логиктиг боданыышкынын, дыл-домаан сайзырадыр. Өөредилге программазы болгаш өөредилге номнары өөреникчилерге теоретиктиг, практиктиг билиглерни дамчыдарының кол принциптери, методтары, аргалары-биле харылзаалыг. Тыва дыл кичээлдеринге хереглээр сөзүглелдер, өөредилге номнарында бердинген мергежилгелерниң сөзүглелдери чечен чогаалдардан алдынгылаан.

5.Эртемни ооренген соонда туннелдер.

Ооредилгенин бот-тускайлан туннелдери оореникчинин узел-бодалын боду тодарадып, боду сайзырадып, боду углап билиринче, ооредиринин чугулазын, чаа билиглер шингээдип алырын медреселдии-биле угаап билиринче, хой чоннарнын аразынче хууда болгаш хамааты туружун быжыглап, амыдыралчы планнарын тургузуп, ону боттандыраарынче угланган болур. Предметтиг туннелдер кижинин ажил-херээнин дараазында байдалдарынче: тыва дыл эртемнинин спецификазын медресеп билип алырынче, чаа билиглерни чедип алырынын янзы-буру аргаларын ажыглап шингээдиринче, теориялыг билиглерни амыдырал-биле холбап оредиринче, эстетиктиг корушту хевирлээринче угланган болур.

Чугаалааары:

- шын чугаалап билири;
- оске кижинин чугаазын ангы-ангы аргалар дузазы-биле дамчыдып билири;
- кандыг-бир дыннадыг азы бижимел ажил-биле аудитория мурнунга чугааланып билири;
- кижилер-биле чугаалажып тура, чугаанын нормаларын шын сагыыры.

Дыннаары:

- чугаалажып турар кижизинин чугаалаар деп турар чуулунун сорулгазын тодарадып билиритодарадып билири;
- тонген болгаш тонмээн бодалдарны илередип билири;
- айтырыгны шын салып база дыннап билири;

- чуве чугаалап турар кижинин состери биле анаа оске кижинин дамчытканы состерин ылгап билири.

Номчууру:

- ангы-ангы аргаларнын дузазы-биле бижип коргускен авторнун состери биле чугааны дамчыткан кижинин состерин, оон иштинде доора чугааны ангылап билири;
- созуглелде бодунун билбези состерни тодарадып билири база оларны оскесостер-биле солуп билири;
- янзы-буру словарьлардан медээни тып билири, оон утказын делгеренгей кижизидери;
- дылдын тывылган тоогузу болгаш олон амгы уеде байдалды, сайзыралы-биле таныштырары;
- дылдын адырларын бот-боттарындан ылгап билир кылдыр билиндирери;
- янзы-буру грамматиктиг сайгарылгаларны (бодун домактын долу синтаксисморфологтуг сайгарылгазын; сос тургузуунга сайгарылганы; состун фонектиктиг сайгарылгазын) практика кырында кылып билир кылдыр чанчыктырары
- орфографтыг болгаш пунктуастыг дурумнерни оореникчилерге ханы шингээтирери;
- аас болгаш бижимел чугааны эки шингээдип алырынга идигни бээри.

Метапредметтиг туннелдер оореникчилерге тыва дыл эртемнин оске эртемнернин теория-практиктиг билиглери -биле чергелештир ооредиринче, ооредиринин бот-тускайлан, коммуникативтиг(харылзаа тудуп, чугаалажып билирин) Регулятивтиг(бот-тускайлан угланыышкынныг), чаа билип алырынын аргаларын шингээттиреринче угланган болур.

6.Оореникчилернин билиинин туннелдерин унелээри:

Оореникчилернин билиин дараазында туннелдер езугаар унелээр:

-дылдын грамматиктиг, лексиктиг, орфоэптиг, орфографтыг, пунктуастыг нормаларын билир;

-дылдын тургузуунун дугайында кол билиглерни шингээдип алганы: фонетиктиг, лексиктиг, грамматиктиг болгаш созуглелдин тургузуун билирин коор.

7. Ооредилге-методиктиг комплекс

1. Е.М.Куулар,Т.Б.Оюн,Ч.А.Сарыглар,Л.Х.Ооржак Кызыл,

1) Диктантылар чыындызы. 5-9 класс;

2) Эдертиглер чыындызы. 5-9 класс

3.. Ангы-ангы таблицалар болгаш схемалар, сюжеттиг чуруктар.

4. Янзы-буру словарьлар болгаш созуглелдер.

5. Тыва дылдын шинчээчилеринин эртем ажилдары.

№	Темазы	Онаалгазы
1	Кирилде. 8 класска катаптаашкын.Домак.Ийи чугула кежигуннуг болгаш чангыс чугула кежигуннуг домактар	Мергежилге 4 арын 7
2	Тыва дылдын чоннун культуразы болгаш тоогузу-биле харылзаалы.	Мергежилге 9
3	Дылдын ниитилел амыдыралынга ужур-утказы болгаш хулээлгелери.	Мергежилге 13
4	Бижиктин баштайгы хевирлери.Петроглифтер,иероглифтер.Орхон-енисей бижиктери	Мергежилге 23
5	Товут болгаш эрги моол бижиктер,тыва дыл-биле холбаалы	Мергежилге 27
6	Тыва дылдын баштайгы шинчээчилери.	Мергежилге 36
7	Тыва дылдын баштайгы шинчилекчилери.	Мергежилге 43
8	Тыва дылдын хевирлери.Литературлуг дыл	Мергежилге 54
9	Литературлуг эвес дыл.(диалектилер,кара чугаа,жаргоннар)	Мергежилге 63
10	Тыва дыл-социал четкилерде.Чугле тыва дылда ажыглаттынып турар состер	Мергежилге 66
11	Катаптаашкын.Дыл дугайында бодалдар.	Мергежилге 70
12	Хыналда диктант	Домактар сайгарар
13	Оске кижинин чугаазын дамчыдар аргалар.	Мергежилге 71
14	Дорт чугаа болгаш авторнун состери.Дорт	Мергежилге 80

	чугаалыг домакка бижик демдектери	
15	Доора чугаа.Оларга бижик демдектери	Мергежилге 84
16	Цитата,анаа бижик демдектери	Мергежилге 85
17	Дорт чугаалыг домактар болгаш цитаталарнын созуглелдер тургузарынга ужур-дузазы.	Мергежилге 90
18	Туннел-катаптаашкын «Оске кижинин чугаазын дамчыдар аргалар».	Мергежилге 94
19	Хыналда диктант.	Домактар чогаадыр
20	Нарын домактар дугайында билиг.НД бодун домактан ылгалы	Мергежилге 96
21	Нарын домактарнын болуктери:чагырышкан ,чагырышпаан нарын домактар	Мергежилге 100
22	Нарын домактын кезектеринин аразында холбажыр аргалары :эвилелдер чок,эвилелдерлиг нарын домактар.Ун аяны-биле каттыжары.Эвилелдер азы эвилелзиг состер-биле каттыжары	Мергежилге 105
23	Чаг-паан нарын домак дугайында билиг.ЧПНД кезектеринин холбажыр аргалары.	Мергежилге 109
24	Ун аяны болгаш каттыштырар эвилелдер дузазы-биле холбашкан чаг-паан нарын домактар	Мергежилге 114
25	Удурланыштырар эвилелдер-биле холбашкан чаг-паан нарын домактар	Мергежилге 119
26	Ангылаштырар эвилелдер дузазы-биле холбашкан чаг-паан нарын нарын домактар	Мергежилге 117
27	ЧСК: Кызырып бижиир эдертиг	Мергежилге 122
28	Чагыр-паан нарын домакка бижик демдектерин салыры. Синтаксистиг сайгарылганын чуруму	Мергежилге 129
29	Хыналда диктант	Мергежилге 130
30	ЧС: Кызырып бижиир эдертиг	Мергежилге 128
31	Чаг-кан нарын домак дугайында билиг.ЧГН нарын домакта тайылбыр домактын туружу.	Мергежилге 134
32	Чагырышкан нарын домакта кол болгаш тайылбыр домак,оларнын холбажыр аргалары.	Мергежилге 136
33	Чаг-кан нарын домака тайылбыр домактарнын янзылары,оларга бижик демдектери.Уенин тайылбыр домаа	Мергежилге 149
34	Немелденин тайылбыр домаа,анаа бижик демдээ	Мергежилге 153,156
35	Тодарадылганын тайылбыр домаа	Мергежилге 162
36	Даар байдалдын тайылбыр домаа	Мергежилге 167
37	Чорулдээнин тайылбыр домаа	Мергежилге 174
38	Сорулганын тайылбыр домаа	Мергежилге 178
39	Чылдагааннын тайылбыр домаа	Мергежилге 184
40	Деннелгенин тайылбыр домаа	Мергежилге 188
41	Туруштун тайылбыр домаа	Мергежилге 193
42	Кылдыныг аргазынын тайылбыр домаа	Мергежилге 200

43	ЧНД синтаксистиг сайгарылгазы	Мергежилге 201
44	Хыналда диктант	Мергежилге 205
45	Нарын синтаксистиг конструкциялар дугайында билиг.Оларнын кезектеринин аразында харылзаалар болгаш бижик демдектери.	Мергежилге 216
46	Нарын конструкцияларнын синтаксистиг сайгарылгазы	Мергежилге 222
47	ЧС. Эдертиг «Дуруяалар».	Мергежилге 224
48	Хыналда ажыл.	Мергежилге 225
49	Созуглел	Мергежилге 228
50	Созуглел дугайында билиг,оон кол демдектери	Мергежилге 23
51	Созуглелдин кол темазы,кол бодалы	Мергежилге 232
52	Домактарнын болгаш созуглелдин кезектеринин аразында каттыжар аргалары.	Мергежилге 241
53	Созуглелдин тургузуу.Оон планы.Тезис..Допчулай бижири(конспект).	Мергежилге 258
54	Дылдын ажыглалынын аайы –биле хевирлери:ном болгаш чугаа стили.Стиль талазы-биле нейтралдыг состер,хевирлер, домактар.	Мергежилге 262
55	Ном стили,оон янзылары:эртем,публицистика,албан херек стильдери.Эртем стильдеринин жанрлары(унелел,аннотация,илеткел, статья,рецензия)	Мергежилге 269
56	Публицистика стилинин жанрлары(солунга статья, интервью,орук демдеглелдери,репортаж)	Мергежилге 281
57	Аас чугаанын кол жанрлары:бир чуве дугайн чугаалаары,маргыжары	Мергежилге 292
58	Албан-херек стили	Мергежилге 293
59	Чечен чогаал стили,оон онзагай демдектери	Мергежилге 298
60	Синонимика-стилистиканын кол озээ.Лексиканын стиль синонимнери	Мергежилге 304
61	Грамматиканын стиль синонимнери	Мергежилге 313
62	Литературлуг дылдын нормалары Фонетика болгаш орфоэпия талазы-биле нормалар.Лексика талазы-биле нормалар.	Мергежилге 331
63	Грамматиктиг нормалар.Орфография болгаш пунктуация талазы-биле нормалар.	Мергежилге 345
64	Аас болгаш бижимел чугаа,монолог,диалог,полилог.	Мергежилге 323
65	Түннел-катаптаашкын.Фонетика.Морфология.Лексика.	Мергежилге 352
66	Хыналда диктант	Мергежилге 360
67	ЧСК Частырыглар-биле ажыл.Синтаксис.Пунктуация.	Мергежилге373
68	Түннел кичээл	Домактар сайгарар.

